

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเพื่อการศึกษาความคาดหวังที่มีต่อสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนำร่องและโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้เกิดความเข้าใจและครอบคลุมเรื่องที่วิจัย จึงได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 1.1 ความสำคัญของพระพุทธศาสนา
 - 1.2 หลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 1.3 เนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 1.4 ลักษณะทางจิตวิทยาของเด็กวัยรุ่น
2. กระบวนการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 2.1 วิธีสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 2.2 สื่อและกิจกรรมการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 2.3 พฤติกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 2.4 การวัดผลและประเมินผลสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
 - 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนจริยธรรม ศีลธรรม และพระพุทธศาสนา

สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

1. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีกำเนิดในประเทศอินเดียเมื่อ 2,546 ปีมาแล้ว พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม คือ ไม่มีพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่ง ศาสดาของพระพุทธศาสนา คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล สอนความจริงตามธรรมชาติ ทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นอยู่เสมอ คือ หลักความจริงอันประเสริฐแห่งชีวิต 4 ประการ (อมรา รอดคารา ม.ป.ป. : 240) คือ

1. ทรงสอนว่าชีวิตและโลกนี้ล้วนมีปัญหาก็เรียกว่า ทุกข์ ทั้งนี้ปัญหาไม่ได้มีเพียงเรื่องปากท้องเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกด้วย ได้แก่ การแก่ เจ็บ ตาย การไม่สมปรารถนา การพลัดพรากจากของรัก

2. ทรงสอนว่าปัญหาล้วนมีสาเหตุ ไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ ถ้าเราพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว จะเห็นว่าทุกอย่างดำเนินไปตามปัจจัย ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ ไม่มีคำว่าบังเอิญ พระพุทธศาสนาสอนว่า การแก้ปัญหานั้นจะต้องหาสาเหตุให้เข้าใจชัดเจน แล้วแก้ที่สาเหตุนั้น

3. ทรงสอนว่ามนุษย์สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีความสามารถที่จะพัฒนาตนได้ด้วยสติปัญญา และความพากเพียรของตน ไม่ต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพียงแต่รู้วิธีแก้ไขที่ถูกต้องเท่านั้น เช่น ความยากจน ก็แก้ไขโดยขยันหมั่นเพียร เก็บออมทรัพย์ที่หามาได้ คบเพื่อนที่ดี และดำรงชีวิตเหมาะสมกับสภาพของตน ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย

4. ทรงสอนว่าการแก้ปัญหานั้นต้องใช้ปัญญาและความพากเพียรควบคู่กัน นอกจากนี้ จุดเด่นของพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนายึดทางสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งได้แก่

1. สัมมาทิฐิ แปลว่า เห็นชอบ เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พระคุณบิดา มารดา มีจริง

2. สัมมาสังกัปปะ แปลว่า คำริชอบ เช่นคำริออกจากความยึดติดในกาม ไม่พยายามปกป้องร้ายผู้อื่น

3. สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ หมายถึง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้า

4. สัมมากรรมันตะ แปลว่า กระทำชอบ ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

5. สัมมาอาชีวะ แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริต ไม่ค้ามนุษย์ ไม่ค้าอาวุธ ไม่ขายยาพิษ

6. สัมมาวายามะ แปลว่า พยายามชอบ ได้แก่ เพียรระมัดระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น พยายามละความชั่วที่มีอยู่ให้หมดไป รวมทั้งพยายามสร้างความคิดที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น พร้อมทั้งรักษาความคิดที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ตลอดไป

7. สัมมาสติ แปลว่า ระลึกรชอบ เช่น มีสติรู้สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น รู้ตัวพร้อม

8. สัมมาสมาธิ แปลว่า การสงบจิต ปราศจากนิวรณ์ 5 คือ กามฉันท์ พยาบาท ติณมิทธะ อุทธัจจกุกุจจะ และวิจิกิจฉา

ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นข้อปฏิบัติที่อยู่ระหว่างทางสายกลางของทางสุตตัง 2 ด้าน คือ

1. กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การหมกมุ่นในความสุขทางกามารมณ์

2. อตตกิลมถานุโยค หมายถึง การทรมานตนด้วยวิธีการต่างๆ

มัชฌิมาปฏิปทา หรือ อริยมรรค มีองค์แปด อาจสรุปได้ใน ไตรสิกขา คือ

1. ปัญญาสิกขา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ
2. ศีลสิกขา ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
3. สมာธิสิกขา ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

2. หลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 168) ได้กล่าวถึง การจัดหลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ก็เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศรัทธาอย่างสูงในพระรัตนตรัย เชื่อมโยงบูรณาการ สาระการเรียนรู้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยมีเอกภาพอยู่ที่ความศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อ พระรัตนตรัย มุ่งนำหลักธรรมซึ่งมีอริยสัจ 4 เป็นกรอบไว้จัดการเรียนรู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามพุทธวิธี นำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต และนำกระบวนการเรียนรู้ตามพุทธวิธีไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงาน และการประกอบอาชีพ การออกแบบการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ เชื่อมโยง เป็นอรรถสัมพันธ์ บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอดหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง (Self Learning) การเรียนรู้ ความคิดรวบยอด (Concept Learning) ในสาระการเรียนรู้ที่กำหนดฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ด้วยการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติ สมาธิอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเรียนรู้สาระหรือวิชาอื่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 11) ได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยสาระพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในกลุ่ม สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในกลุ่มสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้รายละเอียดดังนี้

สาระที่ 1 : ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐาน 3 ข้อ ดังนี้

มาตรฐาน ส. 1.1 : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส. 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส.1.3 : ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ม.4 – ม.6

มาตรฐาน ส. 1.1 : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

1. รู้และเข้าใจประวัติความเป็นมา ความหมาย องค์ประกอบ ความสำคัญของศาสนา ศาสดา คัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือ และวิเคราะห์พระจริยวัตรของศาสดาต่างๆ
2. สามารถนำหลักธรรมศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข
3. รู้และเข้าใจความหมาย ประโยชน์ และกระบวนการฝึกบริหารจิต เจริญปัญญา และใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ส. 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรมการทำความดีมีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือเชื่อมั่นในการทำความดีตามหลักจริยธรรม โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศสนับสนุนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

1. ตระหนักถึงการทำความดีของบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร ความเป็นเหตุเป็นผลของสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ และนำเสนอเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติของตนเอง กลุ่มเพื่อน ชุมชน และสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
2. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการบริหารจิต เจริญปัญญาและสามารถปฏิบัติได้

มาตรฐาน ส.1.3 : ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

1. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ตนเกี่ยวข้อง และประเทศชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
2. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนาด้วยความเต็มใจและเห็นคุณค่า
3. มีทักษะในการบริหารจิตและเจริญปัญญา และนำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษา เป็นสิ่งที่ช่วยแปลเจตนารมณ์ของผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ซึ่งให้เห็นว่าประเทศชาติ บ้านเมือง ท้องถิ่น มีความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาแก่เด็กอย่างไร ต้องการพัฒนาทักษะ ความรู้ เจตคติ ในด้านใดบ้าง ทำให้ทราบว่า การศึกษาจัดมุ่งไปในทางใด การจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ยาก หากไม่มีหลักสูตรเป็นแนวทาง นักการศึกษาตลอดจนผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวถึงหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามทัศนะของแต่ละท่านดังนี้

วสิน กาญจนวนิชย์กุล (2545 : 46) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนาไว้ว่าในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งด้านศาสนศึกษาและศีลธรรมจรรยา มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีทุก ๆ ด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา นั่นคือ มุ่งเน้นให้คนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น หรือมุ่งให้พัฒนาตน พัฒนาสังคม และพัฒนาสิ่งแวดล้อม วิชาศีลธรรม มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความประพฤติดีเป็นที่พึงประสงค์ของคนทั่วไป จึงเป็นวิชาที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนให้เป็นคนดีก่อน เพื่อให้สามารถเรียนวิชาอื่นๆ ได้ดี และสามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จด้วยดี จึงต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ 4 ประการคือ

1. องค์กรความรู้
2. ความสามารถในการวิเคราะห์
3. สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนเป็นกิจนิสัย
4. สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมได้

ขอบข่ายเนื้อหาวิชา จึงครอบคลุมพฤติกรรมเชิงปฏิบัติสัมพันธ์ของมนุษย์ตลอดชีพที่จะไปสอดคล้องกับศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งหมด ที่เกี่ยวเนื่องเป็นวงจรชีวิต

1. ศีลธรรมส่วนบุคคล (Personal Moral) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง โดยให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น

2. ศีลธรรมทางสังคม (Social Moral) มุ่งเน้นเนื้อหาทางศีลธรรมที่เป็นเรื่องพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ได้แก่ ความเมตตา กรุณา การพูดดี ทำดี คิดดีต่อส่วนรวม การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การประกอบอาชีพสุจริต ความกล้าหาญทางจริยธรรม เป็นต้น

3. ศีลธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Moral) ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องนำหลักศีลธรรมสิ่งแวดล้อมมาศึกษาให้ครบทุกด้านโดยบูรณาการกับทุกกิจกรรม เช่น การรู้จักประมาณในการบริโภค ทางสายกลางแห่งการใช้สอย การรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

พนม พงษ์ไพบูลย์ (อ้างอิงมาจากสุรางค์ ศรีหริ่ง 2540 : 8) ได้กล่าวถึงหลักสูตร

พระพุทธศาสนาไว้ว่า ถ้าหลักสูตรคือ ข้อกำหนดเรื่องเนื้อหาสาระว่า ผู้เรียนควรเรียนรู้เรื่องใดบ้าง ในระดับใด ก็เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้วว่าเนื้อหาที่ต้องเรียนคือ เรื่องพุทธประวัติ และประวัติ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ พิธีกรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตน แต่ส่วนที่สำคัญของหลักสูตร ควรอยู่ที่เป้าหมายของการเรียนรู้หรือที่เรียกกันว่า “จุดประสงค์” ต้องการให้เกิดอะไรบ้าง ต้องการเน้นอะไรบ้าง เนื้อหาสาระทั้งหลายที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ก็มุ่งเพื่อให้เกิดคุณลักษณะให้ผู้เรียนมีศรัทธายึดมั่น เชื่อ นับถือ ฝังลึกในจิตใจ ปราศจากข้อสงสัยและดำเนินชีวิตที่ดี ตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นปกติวิสัยในชีวิต

จากแนวคิดดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า หลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา พร้อมนำหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติพัฒนาชีวิตตนเอง พัฒนาสังคมให้ บรรลุประโยชน์และความสงบสุขในสังคม เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม

3. เนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 23) ได้จัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตร ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ 6 เรื่อง ดังนี้

- 3.1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- 3.2 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 3.3 ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก
- 3.4 หน้าที่ของชาวพุทธ
- 3.5 การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา
- 3.6 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 186) ได้กล่าวถึง การเรียนการสอน สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของประเทศชาติ หลักสูตรได้ออกแบบเน้น ความคิดรวบยอด คือ ความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เจตนารมณ์ของการจัดการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรใหม่ได้ออกแบบไว้อย่างยืดหยุ่น เอื้อต่อการสอนแบบบูรณาการ

4. ลักษณะทางจิตวิทยาของเด็กวัยรุ่น

วัยรุ่น (Adolescence) เป็นวัยที่เข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ โดยถือเอาความพร้อมทางร่างกายเป็นเครื่องตัดสิน อันเป็นระยะที่ร่างกายจะมีการเจริญเติบโตของระบบอวัยวะเพศ และสามารถทำงานได้เต็มที่ เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นเป็นระยะที่กำลังละทิ้งภาพของตนเองอย่าง是孩子 เพื่อเข้าถึงภาพของตนเองอย่างเป็นผู้ใหญ่ สภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านสัมพันธภาพกับผู้ใหญ่ กับเพื่อนร่วมวัย กับเพื่อนต่างเพศ กับสังคม และเกิดความสับสนทางจิตใจขึ้นได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2539 : 51-52) ซึ่งก่อให้เกิดความเครียดและนำไปสู่ปัญหาการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้

สุชา จันทน์เอม (2529 : 2-3) กล่าวให้ความหมายของวัยรุ่นว่า คือ วัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็ก เป็นวัยที่เป็นสะพานไปหาผู้ใหญ่ ไม่มีขีดขั้นที่แน่นอนว่าเริ่มเมื่อใด และสิ้นสุดเมื่อใด แต่เรากำหนดเอาความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและรูปร่างเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับผู้หญิงถือเอาตอนที่เด็กหญิงเริ่มมีประจำเดือน (Menstruation) ส่วนเด็กผู้ชายถือเอาตอนที่มือสุจิ (Sperm) และทั้งสองจะสิ้นสุดลงเมื่ออายุครบ 21 ปี

ประสาร ทิพย์ธารา (2521 : 1-2) ได้สรุปไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ ความคิดเห็นและความสนใจ เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหามากเพราะเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่ง เป็นวัยแห่งการยุ่งยาก สับสน ต้องปรับตัวมาก และยังเป็นวัยที่ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการพึ่งตนเอง วัยนี้จึงเป็นวัยที่มีพฤติกรรมแปลกๆออกมาเสมอ

โกศล เศรษฐาวงค์ (2532 : 16) สรุปไว้ว่าวัยรุ่น หมายถึง วัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ โดยมีการเจริญเติบโตไปสู่ความมีวุฒิภาวะทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งยึดเอาความพร้อมและวุฒิภาวะทางเพศเป็นจุดเริ่มต้น และสิ้นสุดเมื่อมีความพร้อมและวุฒิภาวะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งแบ่งวัยรุ่นออกตามช่วงอายุได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

วัยรุ่นตอนต้น	หญิงอายุ 10-12 ปี	ชายอายุ 11-13 ปี
วัยรุ่นตอนกลาง	หญิงอายุ 13-15 ปี	ชายอายุ 14-16 ปี
วัยรุ่นตอนปลาย	หญิงอายุ 16-18 ปี	ชายอายุ 17-19 ปี

มานิต ถนอมพวงเสรี (อ้างอิงมาจาก สุรางค์ ศรีหรั่ง 2540 : 14) ได้สรุปลักษณะจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นไว้ว่า

1. วัยรุ่นจะรู้จักตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมด้วยตนเอง ซึ่งไม่เหมือนกับวัยเด็ก ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมให้เด็ก โดยถ้าเด็กทำผิดก็จะทำโทษว่ากล่าวตักเตือน หรือถ้าเด็กทำถูกก็จะให้รางวัล หรือกล่าวยกย่อง ชมเชย ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี โดยผู้ใหญ่จะเป็นผู้ตัดสินให้ แต่พอเด็กเข้าสู่วัยรุ่นเด็กจะเริ่มรู้จักพิจารณาว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดีด้วยตนเอง

2. วัยรุ่นจะเรียนรู้จริยธรรมจากกลุ่มเพื่อนมากกว่าที่บ้าน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่วัยรุ่นต้องเข้าสังคม พบปะเพื่อนฝูงมากมาย เขาจะต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ ให้ได้ การพยายามปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ นี้ ทำให้เขาได้เรียนรู้จริยธรรมต่างๆ จากเพื่อนมาก

3. การพัฒนาด้านจริยธรรมของเด็กวัยรุ่น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะทางร่างกายหรือวุฒิภาวะทางเพศ แต่จะขึ้นอยู่กับการพัฒนาการรู้ในขณะที่เด็กได้โอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การที่ได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่างๆ จะช่วยให้เด็กเป็นผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว

4. สังกัปเกี่ยวกับจริยธรรมบางชนิดเปลี่ยนไป ในวัยเด็กสังกัปของจริยธรรมชนิดหนึ่งจะเป็นแบบหนึ่ง แต่พอวัยรุ่นสังกัปของจริยธรรมชนิดนี้อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอีกแบบหนึ่งได้ เช่น การพูดปดในวัยเด็กอาจจะถือว่าการพูดปดเป็นสิ่งที่ไม่ดี จะพูดปดไม่ได้เป็นอันขาด คนพูดปดถือว่าเป็นคนที่เลวมาก แต่พอเข้าวัยรุ่นอาจจะมิสังกัปที่ว่า การพูดปดไม่ดีแต่อาจจะพูดได้ ในกรณีที่พูดไปแล้วทำให้ผู้อื่นสบายใจขึ้น หรืออาจจะคิดว่าคนเราก็คงจะพูดปดได้บ้างถ้าจำเป็น และเมื่อพูดปดแล้วจะทำให้สถานการณ์ต่างๆ ดีขึ้น หรือการลักขโมยก็ถือว่า เป็นสิ่งที่เลวร้ายมากในวัยเด็ก แต่พอเข้าวัยรุ่นอาจจะคิดว่า การลักขโมยก็อาจจะเป็นสิ่งที่ให้อภัยกันได้ ในกรณีที่ผู้ขโมย อดอยากยากจน

5. วัยรุ่นตอนต้นหญิงจะมีพัฒนาการทางด้านจริยธรรมสูงกว่าชาย แต่วัยรุ่นตอนปลายชายจะมีพัฒนาการทางด้านจริยธรรมที่ก้าวหน้ากว่าหญิง

6. เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ จะมีพัฒนาการทางด้านจริยธรรมช้ากว่ากลุ่มอื่นในช่วงวัยรุ่นตอนต้น แต่จะก้าวทันกลุ่มอื่นเมื่อถึงวัยรุ่นตอนปลาย

วรรณฯ ช่องคารากุล (2533 : 9) ได้แบ่งและอธิบายพัฒนาการของวัยรุ่นไว้ดังนี้

1. ทางร่างกาย มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ร่างกายแข็งแรงไม่ได้สัดส่วน ระบบต่อมไร้ท่อสร้างฮอร์โมนชนิดต่างๆ ทำให้เกิดพัฒนาการไปเป็นหนุ่มสาวทั้งหญิงและชาย เด็กหญิงมีการเจริญของทรวงอก สะโพกผาย มีประจำเดือน เด็กชายมีหนวด เครา ขนหน้าแข็ง เสียงแตก มีน้ำอสุจิ ฯลฯ

2. ทางอารมณ์ เป็นผลสะท้อนจากทางร่างกายทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นผู้ใหญ่ ต้องการความอิสระ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองได้ทำให้เกิดอารมณ์วิตกกังวล กลัว โกรธ รัก และสะเทือนใจได้ง่าย อารมณ์ต่างๆ ไม่มั่นคง

3. ทางสังคม มีส่วนสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่นๆ คือ ร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา เป็นช่วงที่มีความกระตือรือร้นสนใจสังคมภายนอก แสวงหาเอกลักษณ์ ความเป็นตัวของ

ตัวเอง ค่านิยม ฯลฯ การเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนเป็นสิ่งที่มอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการปรับตัวด้านสังคม

4. ทางสติปัญญา มีการพัฒนาด้านการคิด การรับรู้ การเรียนรู้ในสิ่งที่สลับซับซ้อน วัยรุ่นมีการคิด 2 ลักษณะ คือ การคิดแบบรูปธรรมที่คำนึงถึงสิ่งที่เห็นและสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 และการคิดแบบนามธรรม คือ การหาเหตุผลจากการคิดด้วยการอาศัยสิ่งที่พบเห็นกับการคิดที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ทศนคติและอารมณ์ ในบางครั้งความไม่แน่ใจในผลการคิดทั้งสองรูปแบบนี้ทำให้วัยรุ่นเกิดความสับสน

สุรางค์ โค้วตระกูล (อ้างอิงมาจาก สุรางค์ ศรีหรั่ง 2540 : 15-16) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างเพศไว้ว่า แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันทางสรีรวิทยาหรือมีความแตกต่างทางร่างกาย ความแตกต่างทางพฤติกรรมของหญิงและชายขึ้นอยู่กับสังคมและวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมถือว่าผู้ชายเก่งกว่าผู้หญิงทุกด้าน ผู้หญิงจะต้องอยู่ได้ช้อยับกับผู้ชายทุกอย่าง แต่บางวัฒนธรรมถือว่าผู้หญิงมีความสามารถทำอะไรได้เหมือนผู้ชาย สังคมและวัฒนธรรมของไทยจัดว่าอยู่ประเภทหลัง ผู้หญิงได้รับสิทธิทุกอย่างเหมือนผู้ชาย และในการเลือกอาชีพ ผู้หญิงมีโอกาสได้ทุกอาชีพ ขึ้นอยู่กับความสามารถของตน

โคลเบอร์ก (อ้างอิงมาจาก ประสาท อิศรปริดา 2523 : 122) ได้ศึกษาระยะเวลาพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและวัยรุ่น แนวโน้มที่จะก้าวขึ้นตามลำดับขั้น โดยจริยธรรมจะพัฒนาขึ้นในลักษณะที่สอดคล้องกับพัฒนาทางสติปัญญาตามทฤษฎีของพือาเจท์ เพราะการที่เด็กจะวินิจฉัย จริยธรรม (Moral Judgment) ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี สิ่งใดควรหรือไม่ควรนั้นต้องอาศัยการใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา และความคิดเชิงนามธรรม เช่น คนที่พัฒนาการทางสติปัญญาถึงขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Stage) ก็จะมีการพัฒนาการด้านจริยธรรมได้ในระดับต้นๆ ส่วนผู้ที่มีการพัฒนาการทางสติปัญญาถึงขั้นปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operational Stage) ก็จะมีการพัฒนาการด้านจริยธรรมในระดับสูงได้

จากผลการศึกษาจริยธรรมของเยาวชนไทยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิณ และ เพ็ญแข ประจันนีก (อ้างอิงมาจาก ประสาท อิศรปริดา 2523 : 135) ได้แสดงอย่างชัดว่า เด็กชายหญิงในโรงเรียนนั้น มีพัฒนาการทางจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตค่อนข้างสูงตั้งแต่อายุ 11 ปีขึ้นไป โดยเฉพาะเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง

สรุปได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ เป็นวัยที่มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ความสามารถ เป็นวัยที่เต็มไปด้วยพลัง ต้องการเป็นอิสระ อยากทดลอง มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เด็กวัยนี้ต้องมีความเข้าใจและยอมรับในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งพัฒนาการทางสติปัญญาและความสามารถของวัยรุ่นจะ

แตกต่างกันหรือไม่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นผู้ใหญ่ทั้งครูและผู้ปกครองจึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เด็กวัยนี้ ได้พิจารณาถึงค่านิยม อุดมคติ และปรัชญาชีวิตโดยทั่วไป และควรจะเป็นที่ปรึกษาปัญหาให้แก่เด็กวัยรุ่น

กระบวนการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

1. วิธีสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ (2545 : 26) ได้สรุปไว้ว่า การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่ดีต้องสอนตามหลักไตรสิกขา ด้วยวิธีสอนที่มี 4 ส (ตามนัยแห่งที่จนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 10 ข้อ 151 หน้า 78) คือ

1. สันทัสสนา (แจ่มแจ้ง) คือสอนให้เข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นด้วยตาตนเอง
2. สมหาปนา (จงใจ) คือ สอนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและค่านิยมที่ดีงาม และเชื่อในหลักกรรม
3. สมุเตชนา (แก้แล้วกล้า) คือสอนให้มีความพยายาม ในการปฏิบัติตามหลักกรรมและศาสนพิธี โดยเฉพาะมีการนำการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน
4. สัมปหังสนา (ร่าเริง) คือสอนสนุกด้วยสื่อและกิจกรรมทำให้เด็กรักที่จะเรียนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตลอดชีวิตตามหลักความมุ่งหมาย และหลักการจัดการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8

พระศรีปริยัติโมลี (2543 : 44-45) กล่าวว่า การสอนศาสนา-ศีลธรรม ต้องให้เกิดทั้งความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด มีเหตุผล และแก้ปัญหาเป็น (พุทธิพิสัย) เกิดความซาบซึ้ง ศรัทธาเลื่อมใสมั่นใจอยากปฏิบัติตาม และยึดถือเป็นอุดมคติ อุดมการณ์ของชีวิตตลอดไป (จิตพิสัย) และคงต้องมีกิจวัตร ระเบียบวินัย กิริยามารยาท และบุคลิกแห่งความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี (ทักษะพิสัย) ด้วย

สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2523 : 1) กล่าวถึงกลวิธีการสอนจริยธรรมว่า การเรียนการสอนจริยธรรมจะประสบความสำเร็จได้นั้น ครูผู้สอนจะต้องสอนให้ เข้าถึงวิญญาณของนักเรียน กล่าวคือต้องปลุกความสำนึก ความรู้สึกนึกคิดชอบชั่วดีของเขา ให้เขาเกิดความรู้สึกสับสนในใจขึ้นมาให้ได้ และสิ่งนั้นแหละจะเป็นแรงบันดาลใจให้เขาสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาหันมาสู่การปฏิบัติธรรมด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วยความสมัครใจของเขาเอง มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง เห็นแก่ส่วนรวมมากขึ้น และนี่คือการบรรลุถึงจุดหมายของการสอนศีลธรรมตามที่ทุกคนหวังไว้ การจะสอนให้ถึงวิญญาณนั้น ผู้เป็นครูมิใช่จะเปิดตำราแล้วทิ้งไว้ไปเรื่อยตามตำรานั้น เพราะผลสุดท้ายเด็กจะได้แต่การเรียนรู้ แต่ไม่คิดที่จะนำไปใช้ใน ชีวิต

ประจำวัน ตามอะไรๆก็รู้ ตอบได้ทั้งนั้น สอบครั้งใดก็ได้คะแนนดีเป็นที่พอใจ รู้ว่าความกตัญญูเป็นสิ่งดี รู้ว่าคนเราควรขยันหมั่นเพียร ประหยัด ซื่อสัตย์สุจริต แต่ในทางปฏิบัติแล้วแทบจะเรียกได้ว่าสวนทางกัน แล้วจะมีประโยชน์อะไรที่ได้เพียงแค่นี้แต่ไม่ปฏิบัติ ผู้เป็นครูจึงต้องมีอุบายวิธีที่จะสอนให้เขาเกิดการกระทบในใจ จนสามารถจับได้ความมืดบอดของชีวิต ออกไปจากจิตวิญญาณของเขาให้ได้ การสอนนั้นจึงจะมีคุณค่าสมกับคำที่กล่าวว่า “ครู” คือผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์ อย่างแท้จริง ดังนั้นก่อนจะสอนอะไรให้เขา ไม่ว่าจะเป็นการไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา ฝึกมารยาท ทำสมาธิภาวนา หรือ ฯลฯ ครูจะต้องชี้แจงให้นักเรียนทราบเสียก่อนว่า สิ่งนั้นคืออะไร ทำไปทำไม ทำอย่างไร ทำแล้วจะได้อะไร

จากนั้นจึงให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง ให้เขาได้ตรวจสอบการปฏิบัตินั้นๆ ด้วย ตัวเขาเอง มิฉะนั้นจะกลายเป็นความงมงาย สักว่าทำตามๆ กันไป นอกจากนี้ครูควรมีการสรุปและประเมินผลการปฏิบัติเป็นครั้งคราว เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนพยายามควบคุมกายวาจาใจให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป หมั่นเตือนเขาเสมอๆ ว่า “ธรรมะใดๆ ก็ไร้ค่า ถ้าไม่ทำ”

วศิน กาญจนวณิชกุล (2545 : 45) กล่าวว่าไว้ว่า การสอนพระพุทธศาสนาในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์
2. ด้านทักษะและกระบวนการ ได้แก่ ทักษะการคิด การแก้ปัญหาตามกระบวนการทางสังคมศาสตร์และกระบวนการสืบสอบ การเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น
3. ด้านเจตคติและค่านิยม พัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์
4. ด้านการจัดการและการปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ได้รับอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

ปกรณ์ บุญสำราญ (อ้างอิงมาจาก พระพรหมพงศ์ แก้วสวัสดิ์ 2545 : 9) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของครูผู้สอนจริยธรรมให้ได้ผลดีนั้น ควรมีการดำเนินการสอนดังนี้

1. การสอนนั้นจะผสมผสานกัน โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางจะใช้วิธีการสอนโดยใช้เกม นิทาน การแสดงบทบาทสมมติ การอภิปราย และการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย มีการจัดมุมประสบการณ์ให้กับนักเรียนเน้นการปฏิบัติจริง เช่น ฝึกมารยาทต่าง ๆ

2. การสอนที่ให้ครูเป็นศูนย์กลางจะมีการสอดแทรกเนื้อหาในกลุ่มประสบการณ์อื่นมากขึ้น เมื่อพฤติกรรมของนักเรียนที่พึงประสงค์ก็จะชมเชยให้กำลังใจให้นักเรียนทำดีต่อไป แต่ถ้าพบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จะมีการว่ากล่าวตักเตือนและชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้นักเรียนปฏิบัติ

3. พฤติกรรมที่ส่งเสริมการสอนจริยธรรมของครูผู้สอนจริยธรรมดีเด่นนั้น จะต้องเป็นผู้มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการเอาใจใส่ดูแลนักเรียน มีความรับผิดชอบและตั้งใจทำงาน ตลอดจนมีอัตราขาดต่อเพื่อนร่วมงาน และบุคคลทั่วไป

ศุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างอิงมาจาก กรมวิชาการ 2545 : 181) กล่าวถึงการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยสรุปว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนวัยรุ่นนั้น จะดำเนินกิจกรรมได้ราบรื่น ถ้าเริ่มต้นการเรียนการสอนด้วยวิธีสร้างศรัทธา นักเรียนเคยรู้สึกว่ ศาสนาเป็นเรื่องของการควบคุมพฤติกรรม เป็นกรอบที่คับแคบ เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่คอยห้ามปรามและดำเนินิตเตียน ความรู้สึกเช่นนี้จึงทำให้การเรียนเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ โกลดตัว ไม่อยากเรียน ครูจึงจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกเลื่อมใสและเชื่อมั่นให้เกิดเสียก่อน ความเชื่อมั่นที่เกิดจากการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ

1. เชื่อมั่นว่าหลักพระพุทธศาสนาเป็นความจริง ความดีจริงและความงามที่แท้จริง พระธรรมคำสั่งสอนล้วนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้
2. เชื่อมั่นว่าการปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนาย่อมเกิดผลที่มีคุณค่าที่แท้จริงแก่ชีวิต
3. เชื่อมั่นว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นการเรียนสาระความรู้ที่มีเหตุผล สามารถใช้ปัญญาพิสูจน์ให้เห็นจริงได้

กรมวิชาการ (2545 : 182) กล่าวสรุปไว้ว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรมีบุคลิกภาพดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม
2. เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี กล่าวคือ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหาและอามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดโปร่งจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้
3. มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จริงและปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น ครูที่ดีจึงเป็นผู้ที่มีความเรียบง่ายไม่มีปมเค้นหรือปมด้อยในการที่ต้องมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา

2. สื่อและกิจกรรมการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กิจกรรมการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีลักษณะเช่นเดียวกับกิจกรรมการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย การตั้งปัญหา การศึกษาค้นคว้า การรายงาน การอภิปราย การโต้เถียง การสังเกต การเล่าประสบการณ์ การเขียน

การแสดงความคิดเห็น การแสดงละคร บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง กรณีตัวอย่าง ครูที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ควรเลือกจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะกับระดับของชั้นเรียนเหมาะสมกับวัยและความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียน เหมาะกับบทเรียนที่สอน เหมาะกับวิธีการ กิจกรรมการเรียนการสอน ในการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องมีรูปแบบ วิธีการ และกิจกรรม สื่อที่หลากหลาย ครูและนักเรียนจะต้องพิจารณาเลือกสื่อการเรียนการสอน แหล่งวิทยาการและวิทยาการมาช่วยในการสอนให้เหมาะสม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 200) ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการ วัสดุ ของจริง เครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนซึ่งมีสาระประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ จากผลการวิจัยทางการศึกษาพบว่าครูมีบทบาทหน้าที่มากขึ้นในการวางแผนเตรียมการ และลงมือปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย แต่เดิมครูเป็นแหล่งข้อมูลและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เป็นมัคคุเทศก์ทางความรู้ แต่ปัจจุบันครูต้องเป็นผู้ชี้แนะทางการเรียน วิธีการศึกษาหาความรู้ เป็นมัคคุเทศก์ทางความรู้ หรือทำหน้าที่เป็นผู้เขียนบทจัดฉาก กำกับการแสดง และร่วมแสดงด้วย ครูจะต้องเตรียมการมากขึ้นที่จะต้องเลือกสรรและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การที่ครูต้องเปลี่ยนบทบาทในการจัดการเรียนการสอนเช่นนี้ ครูจำเป็นต้องมีความรู้ลึกซึ้งและกว้างขวางทั้งในเนื้อหาสาระวิชาที่ครูจะสอน วิธีการหรือกิจกรรมการเรียนการสอน การวางแผนการเรียนการสอนอย่างมีระบบ และการรู้จักเลือกสรร แสวงหาและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน

หลักการและแนวความคิดของสื่อการเรียนรู้ควรประกอบด้วยองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และพลังในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณลักษณะของสื่อที่มีประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ 2545 : 20) ได้แก่

1. ต้องเป็นสื่อที่เน้นการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
2. ครูและนักเรียนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง
3. รูปแบบของสื่อมีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน
4. สื่อการเรียนการสอนต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมของบทเรียน อีกทั้งยังต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า

กรมวิชาการ (2545 : 20) ได้แยกสื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้

4 ประเภท ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง สื่อที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพ และตัวอักษรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือเรียน หนังสือค้นคว้า คู่มือ พจนานุกรม สารานุกรม ตำรา ภาพพลิก รูปถ่าย แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ แผ่นพับ ไปสเตอร์ ฯลฯ
2. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้น เพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือ โสตทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อประเภทนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซีดี-รอม อินเทอร์เน็ต ฯลฯ
3. สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละครและหุ่น การจัดนิทรรศการ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม เป็นต้น
4. สื่ออื่น ๆ ได้แก่ คน / บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือจริยศึกษา วัสดุอุปกรณ์และแหล่งการเรียนรู้ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ หรือ สิ่งแวดล้อมหรือสังคมต่าง ๆ

กรมวิชาการ (2545 : 185) กล่าวว่า บรรยากาศในการเรียนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาควรมีลักษณะ แจ่มใส ร่าเริง แต่ไม่ถึงกับต้องเล่นเกม ร้องเพลงหรือกระโดดโลดเต้นเพราะนักเรียนเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นแล้วควรฝึกให้รู้จักสงบและ คิดไตร่ตรองอย่างผู้ใหญ่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่

1. พัฒนานักเรียนทั้งด้าน กาย วาจา ใจ
2. ปลุกเร้าให้นักเรียนมีส่วนร่วมและแสดงออก
3. ให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคน
4. ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา
5. จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์
6. สร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์
7. มีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย

วศิน กาญจนวณิชกุล (2545 : 46 -47) กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอน ควรใช้สื่อหรือเทคนิค วิธีการที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใคร่รู้ กระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและกล้าแสดงออก ใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนส่วนรวมให้นักเรียนฝึกคิดวิเคราะห์ตามความสามารถของเด็กแต่ละวัย ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียนมา ให้มีประสิทธิภาพโดย

1. จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญ ๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้

2. จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ ความรู้ทักษะ ค่านิยม และจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีให้สัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

3. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม คีลธรรม จรรยา การนำไปปฏิบัติจริง ช่วยผู้เรียนให้ได้ใฝ่รู้ใฝ่คิดอย่างมีวิจารณญาณ เข้าถึงหลักพุทธธรรม ตามธรรมชาติความเหมาะสมของวัย

4. จัดการเรียนการสอนที่เน้นปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด การตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

สุวิมล วัชรากัญ (2531 : 90 – 96) ได้กล่าวว่า ในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนควรคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. สำรวจสถานการณ์ก่อนว่า การสอนครั้งนั้นๆ ต้องการอะไร เช่น ขั้บรตต้องการทักษะ เป็นต้น

2. เหมาะสมกับระดับชั้นและวัยของผู้เรียนถูกต้องตรงกับความเป็นจริง หรือความจำเป็นที่จะต้องมีความใกล้เคียงกับของจริงของสื่อเพียงใด

3. เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์ และการเสนอเนื้อหา เช่น เนื้อหาประเภทใด ควรใช้สื่อคำพูด ควรใช้สื่อภาพ ฯลฯ

4. เหมาะสมกับกิจกรรม หรือประสบการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อการเรียนการสอน ควรพิจารณาว่า คุณสมบัติของสื่อประเภทใดจึงจะเหมาะสมกับกิจกรรม เช่น เราต้องการสื่อประเภทใด จำเป็นหรือไม่ เสียง ภาพ การเคลื่อนไหว ฯลฯ ต้องพิจารณาให้เหมาะสม

5. มีลักษณะน่าสนใจเร้าและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

6. สื่อนั้นต้องการความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้เรียนมากน้อยเพียงใด

7. ประหยัดคุ้มค่ากับการลงทุนทั้งในด้านงบประมาณและเวลา

8. วิธีการใช้ไม่ยุ่งยาก ใช้ง่าย สะดวก ปลอดภัย

9. ตรงกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

10. ใช้แล้วควรจะสามารถสร้างทัศนคติที่ดีหรือสร้างทักษะให้แก่ผู้เรียน

11. ในบทเรียนหนึ่ง ๆ ไม่ควรใช้สื่อการเรียนการสอนมากเกินไป ควรใช้เท่าที่จำเป็น

เท่านั้น

พนม พงษ์ไพบูลย์ (อ้างอิงมาจาก สุรางค์ ศรีหรั่ง 2540 : 28) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาไว้ว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทย การเรียนการสอนที่ดีจึงควรเป็นการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตการดำรงชีวิตเป็นการเรียน การสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้กระทำปฏิบัติด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ในสังคมนั้นๆ ดังนั้นการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่การเรียนภาคปฏิบัติ อยากรจะเห็นว่าผู้เรียนได้ใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อปฏิบัติกิจกรรมมากกว่าหาความรู้ด้วยตนเองเป็น สำคัญ ไม่ใช่มีผู้สอนเป็นผู้บอก ผู้เรียนควรได้อ่าน ได้พูดคุย ได้สังเกต ได้ถาม ได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งกันและกันและกับบุคคลอื่น และได้สัมผัสได้พบได้เห็นด้วยตนเองมากที่สุด

กรมวิชาการ (2535 : 7) กล่าวไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา มีลักษณะเช่นเดียวกับการเรียนการสอนวิชาอื่น ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย การอภิปราย การตั้งปัญหา การศึกษาค้นคว้า การรายงาน การโต้วาทิ การแสดง บทบาทสมมติ การแสดงละคร กรณีตัวอย่าง ข่าวเหตุการณ์ มีการใช้สื่อประกอบหลากหลาย เช่น หุ่น นิทาน เกม และวิธีสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้หลายวิธี เช่น การสอนแบบโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ วิธีสอนตามพหูสูต การสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์ วิธีการฝึกสมาธิและวิธีปฏิบัติตามประเพณีถูกต้อง ส่วนพัฒนา จันทนา (2532 : 88) ได้เสนอกิจกรรมที่ใช้ในการสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. การวิจารณ์ข่าวและสถานการณ์
2. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์จริง
3. การแสดงบทบาทสมมติ
4. การเชิญวิทยากรมาบรรยาย
5. การยกตัวอย่างจากนิทานหรือละครในวรรณคดี
6. การจัดกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด มุ่งเน้นการสร้างคุณธรรม
7. เกมต่าง ๆ และกีฬา
8. พิธีกรรมทางศาสนา
9. เพลงและบทกลอน
10. การร่วมกันทำงานกลุ่ม
11. การอภิปรายการโต้วาทิ
12. การประกวดต่าง ๆ เช่น วาดภาพ มารยาทงาม ควรเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็ก

สนใจปฏิบัติตนเป็นคนดี

สุรางค์ ศรีหรั่ง (2540 : 28) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า สื่อและการเรียนการสอน

วิชาพระพุทธศาสนานั้น ควรให้ความสำคัญกับบรรยากาศ และการจัดห้องเรียนให้มีสภาพที่สามารถเสริมสร้างความเข้าใจ ศรัทธา เชื่อมั่นในหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนมีหลายประเภท เช่น ประเภทสิ่งพิมพ์และประเภทวัสดุอุปกรณ์ ครูควรใช้สื่อเหล่านั้นให้ถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ก็ควรเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน อีกทั้งครูเองต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับผู้เรียนนำไปปฏิบัติตาม เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น อีกทั้งยังบรรลุจุดประสงค์ตามที่หลักสูตรวางไว้ด้วย

พระพรยาพงศ์ แก้วสวัสดิ์ (2545 : 28) ได้สรุปไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง ต้องคำนึงถึงความพร้อมของครูผู้สอนและผู้เรียน เพื่อจะสามารถเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่เรียน และทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เกิดความเข้าใจในเนื้อเรื่องที่เรียนนั้นอย่างถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ของวิชาพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ และมีความสนใจที่จะเรียนในวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

กรมวิชาการ (2545 : 186) ได้กล่าวให้แนวคิดไว้ว่า การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ควร โยงสาระการเรียนรู้ดังนี้

1. ครูควรใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดระดับสูง (High level Thinking) โดยให้เด็กนำข้อมูลความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ พยายามเพิ่มศักยภาพ การคิด การนำความรู้ไปใช้และพัฒนาแนวใหม่อย่างต่อเนื่อง ประเมินความเหมาะสม เเชิฐสถานการณ์และต้องสนใจแก้ปัญหา หรือพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ
2. คำถามหรือแบบฝึกหัดของครูผู้สอนพระพุทธศาสนาควรเป็นคำถามปลายเปิด (Open Endedness) เพื่อให้ให้นักเรียนคิดได้อย่างกว้างขวาง และหลากหลาย ไม่ควรเป็นเรื่องที่มีคำตอบถูกเพียงคำตอบเดียว
3. ส่งเสริมกรณีศึกษาให้สามารถค้นพบวิธีแก้ปัญหา กรณีพบทางออกของชีวิตด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการคิดแบบยล คือ โยนิโสมนสิการ
4. ฝึกการใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้มากโดยศึกษามาจากสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางด้วยบริบทที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจถึงหัวใจพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นหนทางในการหล่อหลอมความเป็นไทย

5. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกเรื่องที่ต้องการศึกษาค้นคว้า เช่น เลือกเรื่องจาก ชาดก และเรื่องน่ารู้ การให้โอกาสนักเรียนเลือกจะช่วยสร้างนิสัยรักอิสระ และเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์

6. จัดระยะเวลาเรียนให้พอเหมาะและมีความหลากหลายของวิธีการ ครูควรสร้างกิจกรรมที่ทำทลายความสามารถของเด็ก คาดคะเนเวลาอย่างเหมาะสม และเข้าใจหลักการของการบูรณาการเชื่อมโยงหัวข้อความรู้ไปสู่ความคิดรวบยอดที่เป็นองค์รวม

เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องนามธรรมยากแก่การที่จะสอนให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดที่กระจ่างและถูกต้อง จึงนับว่าสื่อและกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่สำคัญมากอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน การที่จะให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนต้องมีความสามารถในการเลือกและใช้สื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะกับเนื้อหาวิชา สื่อและกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า สื่อและกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละครั้งนั้น ควรให้ความสำคัญกับความพร้อมของทั้งครูและผู้เรียน เพื่อจะเลือกสื่อ เลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ตลอดจนจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ถูกต้อง การเรียนการสอน ควรเน้นกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าวิเคราะห์ และเมื่อได้เรียนแล้ว สามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

3. พฤติกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

การสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปไม่ว่าจะทำได้สะดวกนัก เพราะวิชาพระพุทธศาสนา ความยาก - ง่ายจะอยู่ที่เนื้อหา เพราะเป็นนามธรรมในเรื่องนี้มีนักการศึกษาได้กล่าวไว้มากมาย

สุรางค์ ศรีหรั่ง (2540 : 35) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ครูผู้สอนจริยศึกษา จริยธรรมและพระพุทธศาสนา ควรเป็นผู้มีความรู้ดีในเรื่องที่ตนสอนครูผู้สอนเป็นผู้มีบุคลิกที่ดีน่าเลื่อมใสมีปิยวาจา มีความอดทน ในการสอนศิษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ เต็มใจในการถ่ายทอดความรู้ที่ครูมีอยู่ โดยมีทักษะในการถ่ายทอดและการสอน รู้จักใช้สื่อ อุปกรณ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอน

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2530 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรม และรู้จักนำความรู้ที่ได้รับจากหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสอนให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหา สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา

วสิน กาญจนวณิชย์กุล (2545 : 48) กล่าวว่า บุคลิกภาพของครูที่เหมาะสมกับการสอนศีลธรรม ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีต่อศิษย์ เป็นที่ไว้วางใจและน่าเคารพยกย่องเป็นปูชนียบุคคล ลำดับที่สองรองมาจากพ่อแม่ของเด็ก ยิ้มแย้มแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ดี ควบคุมอารมณ์และแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ใฝ่รู้ ใฝ่คิด มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เอาใจใส่ดูแลศิษย์อย่างใกล้ชิด

พระพรษาพงศ์ แก้วสวัสดิ์ (2545 : 8) ได้สรุปถึงสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทั้งด้าน เนื้อหาวิชา หลักสูตรคำสอนอย่างถ่องแท้ลึกซึ้งรวมทั้งฝึกฝนการใช้กลวิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนภายในห้องเรียน กิจกรรมเสริมบทเรียนและการวัดผลประเมินผลที่พัฒนาด้านเจตคติและพฤติกรรมมากกว่าด้านความรู้ความจำ เป็นต้น

กรมวิชาการ (2545 : 182) ได้กล่าวไว้ว่า บุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรมีดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม
2. เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี กล่าวคือ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหา และอามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่ง จากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้
3. มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จริงและปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่นครูที่ดีจึงเป็นผู้ที่ดีมีความเรียบง่าย ไม่มีปมเค้นหรือปมค้อยในการที่ต้องมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา

พระราชชัชวาลย์ (อ้างอิงมาจาก ทิพาพร ศิริจันทร์ 2540 : 31) ได้เสนอแนะว่า ครูผู้สอนวิชาธรรมะนั้นจะเป็นบรรพชิตก็ได้ นูรุษก็ได้ สตรีก็ได้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม กล่าวคือ ครูผู้สอนนั้นต้องเลื่อมใส และเข้าใจในการสอน ต้องสนใจและเสียสละเป็นพิเศษ ในการสอนครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้ และประพฤติปฏิบัติดี มีคุณธรรม

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง นักเรียนจะมีทัศนคติกับพระพุทธศาสนาและจริยธรรมอย่างไร ครูผู้สอนมีส่วนสำคัญยิ่ง การกำหนดครูผู้สอนที่เหมาะสม มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นการสร้างศรัทธาให้นักเรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้ สะดวกในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดประสงค์

4. การวัดผลและประเมินผลสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

การวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการเรียนการสอน ดังนั้นการวัดและประเมินผลจึงควรเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยครูจะต้องสังเกตและตรวจสอบพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่ หากพบว่าผู้เรียนมีข้อบกพร่องหรือมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ก็สมควรซ่อมเสริมปรับปรุงแก้ไขให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะและพฤติกรรม

ที่ดั่งงาม สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การวัดผลและประเมินผลการเรียน
วิชา พระพุทธศาสนา ได้มีผู้เสนอแนะไว้ดังนี้

สวัสดี สุวรรณอักษร (อ้างอิงมาจาก ทิพาพร ศิริจันทร์ 2540 : 38) ได้เสนอแนะวิธีวัด
และประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ว่า

1. การสังเกตความประพฤติหรือพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคลในโอกาสต่าง ๆ
ว่าเมื่อได้รับการอบรมสั่งสอนไปแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่
วิธีการนี้จะต้องอาศัยความเที่ยงตรง เวลา และความอดทน จึงจะเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของ
นักเรียนได้บ้าง อย่างไรก็ตาม ขอให้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนว่า พฤติกรรมทั้งต่อหน้าและลับ
หลังมีความแตกต่างกันหรือไม่

2. การซักถาม สอบถาม หรือสัมภาษณ์ ทั้งตัวนักเรียนเองและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การทดสอบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยอาจใช้แบบทดสอบต่าง ๆ
เช่น แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบตรวจสอบความรู้สึกรู้ใจหรือเจตคติ
หรือค่านิยม แบบสำรวจปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน เป็นต้น

4. การตรวจผลงานการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมของนักเรียนที่ครูอาจารย์มอบหมายให้ทำ
หรือที่นักเรียนดำเนินการเองด้วยความเอาใจใส่และขยันหมั่นเพียร

5. การพิจารณาจากความคิดเห็นหรือจากการให้คะแนน หรือ การประเมินค่าของบุคคล
กรมวิชาการ (2535 : 276-280) ได้กล่าวถึงแนวทางการวัดและประเมินผลวิชา
พระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้ความคิด ครูสามารถทำได้โดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้น
ให้นักเรียนได้แสดงความรู้ การคิดหาเหตุผล หรือนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้
ปัญหาของตนซึ่งอาจจะประเมินนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

2. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้สึกรู้ใจ อาจวัดได้ดังนี้

2.1 การวัดทางตรง ครูใช้การสังเกตการกระทำของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.2 การวัดทางอ้อม กระทำโดยให้ผู้เรียนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกรู้ใจ
ความเชื่อ และการปฏิบัติของตนเอง

3. การวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ อาจวัดได้ดังนี้

3.1 วัดกระบวนการทางตรง คือ การสังเกตพฤติกรรมขณะนักเรียนกำลังปฏิบัติ
กิจกรรมในสถานการณ์จริง หรือสถานการณ์จำลอง วิธีการวัดผลโดยกำหนดพฤติกรรมที่พอสังเกต
ไว้ล่วงหน้าทั้งเชิงปริมาณ และการปฏิบัติของตนเอง

3.2 วัดกระบวนการทางอ้อม กรณีที่ไม่อาจสังเกตโดยตรงในห้องเรียนหรือในโรงเรียนได้ อาจใช้วิธีทางอ้อม โดยให้นักเรียนบอกเล่าถึงกิจกรรมที่เคยปฏิบัติที่บ้าน ให้เพื่อนนักเรียน ครู และผู้ปกครองช่วยรายงานการปฏิบัติ

วศิน กาญจนวณิชกุล (2545 : 48 -49) กล่าวว่า วิชาศีลธรรมมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ แสวงหาความรู้ มีการทำโครงการหรือโครงการงาน เป็นผู้ผลิตผลงานรวมทั้งการทำงานเป็นกลุ่ม และการจัดทำแฟ้มสะสมงานด้วย ดังนั้นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้จึงควรเน้นการประเมินผลจากสภาพจริง อันเป็นการประเมินผลทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการค้นหาความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีที่หลากหลายสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ ผสมผสานไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการประเมินจะครอบคลุมความรู้ ทักษะ ความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงานสะท้อนการสังเกตการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องการวัดและประเมินผลจะต้องกระทำในหลายบริบท ได้แก่ ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินเอง เพื่อนประเมินเพื่อน รวมทั้งผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการประเมินและแสดงความคิดเห็น ในการวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นความสามารถและคุณลักษณะที่แท้จริงของนักเรียนจะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การทดสอบ การสังเกต การประเมินภาคปฏิบัติ การประเมินแฟ้มสะสมงาน เป็นต้น

กรมวิชาการ (2545 : 208) กล่าวถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องเน้นการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา คือ นอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ อันพึงประสงค์แล้ว จะต้องใช้กระบวนการวัดตามระบบศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ครอบคลุมและดูด้านที่ฝึกปฏิบัติ

จากแนวคิดที่มีผู้เสนอเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบการวัด และประเมินผล ตามวัตถุประสงค์ โดยควรครอบคลุมพฤติกรรมผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความจำ (พุทธิพิสัย) ด้านความรู้สึกรู้ใจ (จิตพิสัย) และด้านการปฏิบัติ (ทักษะพิสัย) และควรให้ความสำคัญกับการวัดจิตพิสัยมากกว่าพุทธิพิสัย
2. ใช้เทคนิคการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย และเลือกใช้เครื่องมือวัดให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและประเมินผล
3. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสดัดและประเมินผลตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยบุคคลรอบข้าง ผู้เรียน ทั้งครู ผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมชั้นเรียน มีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลด้วย

4. กำหนดกระบวนการวัด และประเมินผลอย่างเป็นระบบทั้งก่อนเรียน ระหว่าง

เรียน และภายหลังการเรียน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนจริยธรรม ศีลธรรม และพระพุทธศาสนา

ชุติมา อ่อนละม้าย (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและสำรวจสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร 96 คน ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 94 คน นักเรียน 379 คน โดยการออกแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ด้านอุปสรรคของหลักสูตร ผู้บริหาร และผู้สอนเห็นว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ด้านเนื้อหาวิชา นักเรียน ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่าเนื้อหาวิชาเป็นประโยชน์มีส่วนส่งเสริมทัศนคติ ค่านิยม ลักษณะในด้านศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านการเรียนการสอน นักเรียนเห็นว่า ผู้สอนมีวิธีการสอนและบุคลิกภาพที่ดี คือ มีอุปกรณ์การสอนพอสมควร ผู้สอนมีความรู้ดี ปัญหาการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนเห็นว่า การจัดการศึกษาด้านเนื้อหาวิชา การเรียน การสอน การวัดผลเป็นปัญหาน้อย ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่า การจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาวิชา การวัดประเมินผล เป็นปัญหาน้อย ส่วนผู้บริหารและ ผู้สอนมีความเห็นต่างกัน คือ ด้านการเรียนการสอน ผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา เพราะจำนวนหน่วยการเรียนน้อยเกินไป

ณัฐมา วิริยดำรงค์ (อ้างอิงมาจาก สุรางค์ ศรีหรั่ง 2540 : 41) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสอนและการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ถึงหลักการสอนพระพุทธศาสนา รวมทั้งความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อศึกษาว่า มีการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตมากน้อยเพียงใด โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนในโรงเรียนจังหวัดชลบุรี ได้แก่ โรงเรียนชลกันยานุกูล โรงเรียนชลราษฎรบำรุง และโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จำนวน 300 คน โดยการออกแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีผลทำให้เด็กนักเรียนในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

นงนาด สุภาวโรดม (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของครูผู้สอนสังคมศึกษา ในเขตการศึกษา 2” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักสูตรและปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของครูสังคมศึกษาผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนสังกัด
กรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูสังคมศึกษา ผู้สอนรายวิชา
พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2
จำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า และแบบเติมคำ วิเคราะห์
ข้อมูลโดยใช้ ค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ในด้านตัวครูผู้สอน มีปัญหาเนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง ในบางเนื้อหา
รวมถึงการขาดแคลนสื่อ และอุปกรณ์การสอน
2. สภาพการเรียนการสอน สอนโดยให้นักเรียนจดจำเนื้อหาวิชา เน้นการปฏิบัติ
บางโอกาส ใช้แหล่งวิทยากรในท้องถิ่นประกอบการเรียนการสอน
3. การวัดและประเมินผล ส่วนมากกระทำเพื่อตัดสินผลคะแนนที่ได้ของนักเรียน
และเพื่อใช้ในการปรับปรุงการสอนของตัวผู้สอน
4. ในด้านตัวผู้เรียน นักเรียนไม่ชอบเรียนวิชานี้ จึงขาดความสนใจ อีกทั้งเนื้อหาวิชา
พระพุทธศาสนา ในส่วนของหลักธรรมจะเป็นภาษาบาลียากแก่การจำและหนังสือที่ใช้ในการ
ค้นคว้าอ่านแล้วเข้าใจยาก

วนิดา ทวีวรรณ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ” กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน
และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวนทั้งสิ้น 365 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการจัด
หลักสูตร โดยยึดหลักการให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพระพุทธศาสนา มีการสนับสนุน
ให้ครูจัดทำแผนการสอน/บันทึกการสอน มีการเตรียมสื่อการสอนโดยวิเคราะห์จุดประสงค์เนื้อหา
วิชาตามหลักสูตร และมีการเตรียมการนิเทศและติดตามผลด้านการดำเนินการจัดหลักสูตร โรงเรียน
มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบต่างๆ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของ
หลักสูตร มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริม
ให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน มีการวัดและประเมินผลหลังบทเรียนโดยวิธีทดสอบ
ผู้บริหารโรงเรียนนิเทศและติดตามผลด้วยวิธีการให้คำปรึกษาแนะนำ เดือนละ 1 ครั้ง ด้านการ
ติดตามมาประเมินผลหลักสูตร โรงเรียนมีการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา
ด้วยการสอบถามจากครูผู้สอน ด้านปัญหาการจัดหลักสูตร ผู้บริหาร และครูผู้สอนพบว่า ขาด
เอกสารและแหล่งค้นคว้าในการทำเอกสารประกอบหลักสูตร ครูมีจำนวนไม่เพียงพอและไม่ได้รับ
การอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการสอนและขาดเครื่องมือ

วัดผลการเรียนที่ตรงจุดประสงค์ บุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ

กรมวิชาการ และอรุณศรี อนันตศิริชัย (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาต่อลักษณะการจัดรายวิชาพระพุทธศาสนา” กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย จำนวน 35 คน พบว่า ครูผู้สอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย เห็นด้วยกับการจัดโครงสร้างหลักสูตรให้เรียนชั้นละ 1 หน่วยการเรียนรู้ หลักการสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยครูผู้สอนเห็นว่า ส่วนใหญ่มีความยากง่ายปานกลาง ในด้านการบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักธรรมในระดับมาก ครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดการเบื่อหน่ายในการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา คือไม่เห็นประโยชน์ / คุณค่า ขาดสิ่งเร้า/สิ่งจูงใจ ครูไม่ใช่สื่อประกอบการเรียนการสอน ไม่ได้ใช้เนื้อหาในการเรียนต่อ และบรรยากาศในการเรียนไม่เหมาะสม และครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย คือ การขาดสิ่งเร้า/สิ่งจูงใจ

พจนา เอื้อเฟื้อ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสาธิต เขตกรุงเทพมหานคร” กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน และนักเรียนจำนวน 450 คน ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านหลักสูตร วัตถุประสงค์ เนื้อหา ด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน ด้านอุปกรณ์และเครื่องมืออำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรม ด้านวัดผลและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนส่วนใหญ่พบปัญหาตรงกันในเรื่อง หลักสูตร และเนื้อหาแต่ละระดับชั้นมีความซ้ำซ้อน เนื้อหาที่มีความยากง่าย ไม่สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญต่อวิชา ขาดผู้สอนที่มีความรู้ และประสบการณ์ที่แท้จริง ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย การสร้างข้อสอบวัดผล และการขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการวัดและประเมินผล

กองวิจัยทางการศึกษา (อ้างอิงมาจาก ทิพาพร ศิริจันทร์ 2540 : 61) ได้จัดการประชุมกลุ่มเพื่อสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุม เกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยมี ผู้เข้าร่วมประชุม 81 คน มาจากศึกษานิเทศก์ นักวิชาการศึกษา ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ได้ข้อสรุปว่า การชอบ สนใจ และต้องการเรียนวิชา พระพุทธศาสนาของนักเรียน ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่สามารถนำไปใช้ในชีวิต

ประจำวันได้ผู้บริหารให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนที่มีความรู้ลึกซึ้ง
 มีความสามารถในการสอน บุคลิกภาพดี เน้นวิธีสอนที่มีการปฏิบัติกิจกรรม มีเทคนิคการสอนที่ดี
 ในการสอน และผู้ปกครองที่เป็นแบบอย่างที่ดี และให้การสนับสนุนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา
 การไม่ชอบไม่สนใจ และไม่อยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่
 มากเกินไป ยากเกินไป ซ้ำซ้อน ผู้บริหารที่ไม่ให้การสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญ ผู้สอนที่ไม่
 มีความรู้ บุคลิกภาพไม่เหมาะสม ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่สนใจในการสอน ไม่มีความถนัด ไม่
 เข้าใจ เนื้อหาที่สอน ขาดเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ และผู้ปกครองที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่
 ศรัทธา/ไม่เลื่อมใส เมื่อนำมาในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ให้ความสำคัญกับวิชานี้

สุรางค์ ศรีหรั่ง (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของนักเรียน
 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ต่อวิชาพระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โดยมี
 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวังของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อวิชาพระพุทธศาสนา
 กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ใน
 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำนวน 439 คน เลือกมาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random
 Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ความคาดหวังของนักเรียน
 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อวิชาพระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งผู้วิจัยสร้าง
 ขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .92 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรม
 SPSS/PC+ คำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard
 Deviation) และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นเพศหญิงมาก
 กว่าเพศชาย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีความคาดหวังต่อวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่
 ในระดับมาก ทุกด้าน โดยมีความคาดหวังแต่ละด้าน ดังนี้

1.1 ด้านหลักสูตร พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายคาดหวังว่า เมื่อเรียนวิชา
 พระพุทธศาสนาแล้ว สามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้า อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
 มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ พระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่ฝึกให้ผู้เรียนสามารถใช้เหตุผลทางพระพุทธ
 ศาสนา ในการคิดพิจารณาและวินิจฉัยความถูกต้อง และเนื้อหาวิชาที่หลักสูตรกำหนดเกี่ยวกับ พระ
 ไตรปิฎก พุทธศาสนาสุนทรียะ ภาษาบาลีและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ช่วยให้ เข้าใจพระพุทธ
 ศาสนาอย่างแท้จริง และนำไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมน้อยที่สุด

1.2 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายคาดหวังว่า
 เมื่อวัดผลและประเมินผลการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแล้ว ควรแจ้งผลให้นักเรียนทราบทุกครั้ง
 มากที่สุด รองลงมาได้แก่ การเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียน อาจนำไปนอกสถานที่

ที่สอดคล้องกับบทเรียน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร เป็นต้น และนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยที่สุด

1.3 ด้านพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายคาดหวังว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรมี ความเป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน และมีวิธีสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความประทับใจ เห็นความ สำคัญของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากที่สุด การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครู ทำใ้ นักเรียนสนใจและมีทัศนคติที่ดีต่อครูและวิชาพระพุทธศาสนา ครูควรฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิ ประจำ ก่อนมีการเรียนการสอน เพื่อฝึกทำใจให้สงบนิ่ง

2. เปรียบเทียบความคาดหวังของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อวิชา พระพุทธศาสนา ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ด้านหลักสูตรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่มีความแตกต่างกัน ด้านพฤติกรรมการสอน ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเรียนการ สอนจริยธรรม ศีลธรรม พระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความคิดเห็นของครู สังกศศึกษา และนักเรียน เกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม ศีลธรรม และพระพุทธ ศาสนา โดยใช้วิธีสร้างสอบถาม เพื่อสำรวจปัญหาด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระของวิชา ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ซึ่งปัญหาที่พบมีลักษณะ ทำนองเดียวกันกล่าวคือ เป็นปัญหามากเกี่ยวกับครูผู้สอน เพราะครูผู้สอนขาดการอบรมหรือ ประสบการณ์ในการสอน อีกทั้งผู้สอนยังขาดเทคนิคการสอนที่เร้าใจ เพื่อดึงใจให้ผู้เรียนเกิดความ อยากรู้อยากเรียน ถ้าครูผู้สอนมีเทคนิคการสอนที่ดี มีการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนที่สอดคล้อง กับเนื้อหาวิชา จะทำให้นักเรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียนมากขึ้น ดังนั้น หลักสูตร เนื้อหาสาระ ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล และการนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน จึงต้องมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งงานวิจัยที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับด้านต่าง ๆ ข้างต้น แต่สำหรับหลักสูตรสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังไม่มีผู้ใดทำมาก่อน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย จึงได้กำหนดกรอบประเด็นความคาดหวังของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และการเปรียบเทียบความคาดหวังของนักเรียนกลุ่ม โรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ศาสนาที่นับถือ คณะแผนกเฉลี่ย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ตั้งบ้านเรือนในเขตเมืองกับเขตชนบท เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการช่วยให้ ทราบถึงความคาดหวังของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายต่อสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ด้าน

หลักสูตร ด้านสื่อกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมของครูผู้สอน และด้าน การนำไปใช้
ในชีวิตประจำวัน และความคาดหวังที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน
ศาสนาที่นับถือ เกรดเฉลี่ยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ตั้งบ้านเรือนในเขตเทศบาลกับเขตชนบท
อันจะส่งผลไปถึงการปรับปรุง แก้ไข และส่งเสริมการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธ
ศาสนา ให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บรรลุตามเป้าหมายเจตนารมณ์ของหลักสูตร